

Hivatalos helyen elhatározták, hogy megmentik a budai Várban mindazt, ami szépsége. A Vár minden barátja tudja, hogy későn határozták el.

Sokan vagyunk, akik nem hangulatot és romantikát keresünk a Várban, hanem a régi magyar városi kultúra néhány utolsó eleven emlékét. Akadnak itt utcák, melyeknek vonalával, homlokzatával csak a legjobb osztrák városi emlékek vetekedhetnek. Tizenöt éve csak akkor mulasztom el mindennapos sétámat a Várban, ha beteg vagyok, vagy elutazom Budapestről. E séták jogán minden szakértősködési hajlám nélkül hadd mondjam el a néző szemszögéből, mi az, ami a Várban zavar, mi az, amin még segíteni lehet! Mindezt szeretettel mondom, akadémikuskedési kedv nélkül, mert a Vár olyan számomra, mintha elutaznék az időben, egy szebb és igazabb világba.

Négy nagy épület menthetetlenül agyonnyomta a Vár arányait. Ezen már bajos segíteni. Természetesen sürgősen és feltétlenül le kell bontani azt az irdatlan sárga bérházat, mely elcsufítja Magyarország egyik legszebb terét, a Dísz-terét. Az Uri-utca és a Tárnok-utca, valamint a Dísz-tér egész távlatát tönkreteszi ez az idomtalan épület. Le kellene bontani a mögötte sorakozó tárnokutcai házakat, egészen a Hajadon-utcaig, a Tárnok-utca 6. számú kis remekmű kivételével. Ezt a területet hagyják meg térnek, parknak. A Dísz-tér így mélységet kapna. Elég baj a külügyminisztérium palotájának jelenléte: irdatlan kaszánya ez, semmi köze a nemes tér stílusához. Milyen kirívóan gyönyörű mellette a Színház-utca 7. és 9! De a külügyminisztériumot lebontani nincsen módunk, bele kell nyugodni, hogy ott terpeszkedik a szögleten. A sárga ház ellenben sürgősen tűnjön el, így megmenthetik valamennyire a Dísz-teret.

A másik reménytelen épület az új pénzügyminisztérium, amely sem arányaival, sem stílusával nem tud odailleszkedni a legszebb történelmi műemlékeink által diszitett térségek, a Szentháromság-tér és a XI. Ince pápa-tér közé. A Mátyás-templom nemes és időtlen szépsége, az I. kerületi előjáróság tömör és méltóságos arányai, a régi pénzügyminisztérium klasszikus homlokzata mindez most már örökké szenvedni fog az ormóttan palotától. Így nyomja le a Vár másik nemes terének, a Bécsikapu-térnek minden szépségét a Vár egyik legszerencsétlenebb épülethalmaza, az Országos Levéltár. Örök kár, hogy ezek a gazdasági szempontból most már tulságos nagy értéket képviselő, szerencsétlen építkezések reménytelenül helyükön maradnak az elkövetkező évtizedekben. Amíg ez a négy épület helyén áll, szó sem lehet arról, hogy a Vár utcái visszakapják igazi vonalaikat, s megmutathassák természetes szépségeiket. ...

A Verbőczy-utca, a Fortuna-utca, az Országház-utca és az Uri-utca palotái olyan szépségeket rejtegetnek, melyekről nem is álmodik az avatatlan sétáló, mikor elhalad a szerény homlokzatu, egyemeletes házak előtt. A Vár palotái az utolsó évtizedekben meglehetősen sűrűen cseréltek gazdát, a paloták egykori feudális jellege már régen a múlté. De akad itt néhány szalon, melynek hire eljutott a nagyvilágba, s Páris, London és Itália legszebb palotáinak berendezéseivel egyszerre emlegetik a termeket. De a Vár utcáit mégsem lehet úgy látni, mint afféle magyar Faubourg Saint German-t, főranguk kivételezett lakóhelyét; ez a különös városnegyed megőrzött valamit a magyar biedermeier szerény és uri polgáriasságából. Végül is, több hivatalnok és nyugdíjas kisember lakik itt, mint gróf; s a nagy paloták mellett remekbe épült régi házakban éli a múlt század polgári életűtémét az a kisvárosias polgárság, melynek mintha semmi kapcsolata nem lenne a Várhegy előtt elterülő milliós metropólisal. A Várban született ember örökké érzi, hogy nem pesti, mégcsak nem is budai származású; afféle területenkívüliségi előjogokkal éli várbeli életét... Egy rokonom sokáig a Verbőczy-utcai ház lakója, ahol Kossuth is raboskodott, arról volt híres a Várkerületben, hogy a múlt század derekán életehosszat nem hagyta el a Vár utcáit, nem ment le Pestre: nem bízott az egészben... Mindenkinek és mindennek, ami idevaló, cachetja van, sajátos jellege. Ezt a jelleget kell majd csákánnyal és szakértelemmel megmenteni.

Mert egy séta a Várban, nyári vagy téli este, tavaszi, vagy őszi délutánon, az élet egyik titkos és nemes ajándékát jelenti. Mintha visszautazna a sétáló száz évet a magyar időben. Ablakok előtt megy el, a félhomályos szobákban régi butorok között zongorázik valaki, egy ember olvas, egy asszony fényképet nézeget. Az idő, mely oly halálos és eszeveszett sebességgel rohan most velünk az ismeretlen végzetek felé, egy pillanatra megállott a Várban. Valami megérint a szürkületben, mintha egy kéz nyulna felénk az időből. A Nőgyeget-utca felől könnyű lépések kopogása hallatszik. A sétáló figyel, körülnéz. Igen, ez volt az ifjuság. A Bástya-sétányon sötétedik már, csak az elaggott kutyákat vonszolják sétára az inasok. Induljunk haza, le a Zerge-lépcsőn. Mindig úgy megyek el innen, mint aki elhagyja a kevés helyek egyikét, ahol otthon van még a világban.

irányított legyen-e az építészet, vagy ne, hanem az, *hogyan* legyen irányított. Az irányítatlan építészet fából vaskarika. Hogy milyen a rosszul irányított, vagy irányításnak nem nevezhető módon irányított, a kapitalizmus kora megmutatta. A megelégedés útja nem is az irányítatlanság, hanem az irányító tudatosítása, megnevelése. Enélkül élő, új építészet nem lesz soha. A megnevelés pedig nem úgy értendő, hogy csak az egyik fél neveli a másikat, a nevelés együttes és viszonyos. Docendo discimus.² Ebben is az építészet kollektív jelenségének törvénye érvényesül.

Új építészetet említettünk. Budapest akkor épült, mikor *már* nem volt építészet, s *még* nem volt. Mikor már nem volt ösztönszerűen tervszerű városépítés, és még nem volt az új szükségletek és ismeretek irányította megtervezetten tervszerű. Az új építés és városépítés Budapesten még alig érezte hatását. A háborús pusztítás se lendített a megújulás irányába, inkább visszarántott. Azt a rengeteg energiát, munkát, anyagot, pénzt, amivel meg lehetett volna indítani a város megújítását, s új negyedeket építeni, most arra kell fordítani, hogy a még használható épületeket és városrészeket helyreállítsák, lakhatóvá tegyék, s legtöbbször nincs választás, muszáj az eredeti „stílusban” helyreállítani, a kapitalista hazugságot a demokráciában folytatni. Nem lehet a „renaissance” első emeletre új szellemű felső emeletet rátelepíteni, viszont a meglévőt se eldobni. De ez még a fele baj. A másik fele, hogy ugyanezen okból az épületek célszerűtlenségén, gyakorlati rosszaságán is keveset lehet javítani. Az anyag, a szerkezet, a falak gúzsba kötik a szándékot. A tőke spekulációra építette a bérházakat, a magánosok a maguk lakta házakat fitogtatásra, az állam és a város tekintély, hatalom reprezentálására a középületeket, a célszerűséggel, gyakorlati használhatósággal egyik fél se törődött. Nemcsak hazugul, alkalmatlanul is építettek. S nemcsak az épületeket, hanem magát a várost is, alkalmatlan helyekre téve a minden percnyi használatra és mindig kéznél léte’re rendelt hivatali épületeket. Azt, hogy ekkora hazugságot nem hordott a hátán a föld, megtoldhatjuk azzal, hogy ekkora ésszerűtlenséget se. Nem elég, hogy a Pénzügyminisztériumot „gótikusan” építették, fel is tették a Várhegy tetejére, a mindennapi élet forgásán kívül, odatették a Belügyminisztérium egy részét, a

2

Honvédelmi Minisztériumot, a „román” stílusú Levéltárat, a Miniszterelnökséget, Állami Nyomdát s egyébeket. Hogy valamikor a hegyre várat építettek, a várba királyi palotát, köréje és közelébe a fő hivatalokat, szükségszerű, célszerű, ésszerű volt; de hogy mikor a Vár már nem volt vár, király se lakott benne, odatették ezeket a hivatalokat, nem volt se célszerű, se ésszerű – a hatalmát fitogtató bürokráciának s a nemzeti fennhéjzásának önmagát a mindennapi élet profán szükségletei fölé való fölmagasztalása volt. Az a gondolat itt még föl se vetődhetett, hogy a minisztériumok elsősorban hivatalok, ott a helyük, ahol ügyfelek sűrögnek-loholnak. Fájlalta is minden minisztérium, amelyik nem kapaszkodhatott fel oda. S időnként hallatszottak is hangok, hogy még másokat is fel kellene telepíteni. Jelképes törekvés. Mint ahogy abban a korban minden jelképesen történt, elsősorban nem a rendeltetéséért, céljáért, hasznosságáért, hanem valamit „megmutatni”. Ezért nagyobbították meg a királyi palotát 860 teremre, mert ha nem is lakik benne király, mutassa meg, hogy hatalmas ország királyának palotája. Hogy a Vár gyönyörű arányait és egyensúlyát agyonütik vele, azzal nem törődtek. Sőt, a Vár másik végére, nyilván az egyensúly helyrebillentéséül odadüllesztették a Levéltárat, ugyancsak valamit megmutatni. Megmutatni a nemzeti, a hatalmi, a gazdasági fölényt és a különösen sokat emlegetett „kultúrfölényt”. Hol van még ilyen Parlament? Sehol, még a világbirodalom Angliában sem. S egyetem? Hol van még ilyen, mint itt a bölcsészeti kar? Sehol se, hasonló népességű országban. A sors egészen különleges iróniájából éppen az egyetem maradt le a fölényversenyben. A város legforgalmasabb, leglármásabb helyén van, utcai termeiben az előadó nem hallja saját szavát, csúf, rideg, sötét folyosói, sivár termei, az egésznek a régifajta kaszárnnyát idéző külseje-belseje valósággal elriaszt. A Pénzügyminisztérium fönn van a Várban, a legcsendesebb, leglevegősebb, legszebb helyen, az egyetem pedig lent az életveszélyes kavargásban, fülsiketítő zsivajban, füsttől, portól, gázoktól bűzlő szürkeségben. Politikából a „szegedi gondolat” városában építettek új egyetemet, az iker „Szent István-i eszme” megmutatására is valamiféle román stílusban; alighanem a paritás kedvéért Debrecenben is, szintén valamilyen stílusban, parádésat, kívül-belül csúnyát és alkalmatlant;

**FÜLÖP LAJOS: EGY NAGY LEHETŐSÉG AZ ORSZÁG
ÉS BP. ÚJTAÉPÍTÉSÉN (1948)**